

Оксана Квітка — здобувачка Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: формування компетентності культурної обізнаності й самовираження студентів гуманітарних спеціальностей.

e-mail: kvitkaoksana815@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6028-2068>

УДК 37.091:378

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-2-69-79>

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті здійснено сутнісний аналіз та науково-теоретичні узагальнення дидактичного потенціалу гуманітарних дисциплін щодо формування загальнокультурної компетентності студентів. Узагальнено базові поняття, роль сучасної освіти у формуванні загальнокультурної компетентності студентів, місце ціннісних орієнтацій і духовності в культурологічному вихованні, уточнено сутнісно-змістову характеристику загальнокультурної компетентності, виявлено педагогічний сенс її формування у студентів закладів вищої освіти. Результати дослідження становлять науково-теоретичний базис для подальшого вивчення цього питання. На підставі зроблених висновків запропоновано актуальний напрям подальшого дослідження, а саме стратегії розвитку загальнокультурної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей.

Ключові слова: вища освіта; загальнокультурна компетентність; студенти; особистість; сучасна культура; гуманітарні дисципліни.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах розвитку сучасного світу відбуваються глобальні, соціальні, політичні та економічні зміни в суспільстві, розвиваються засоби масової комунікації, стало можливим вільне пересування по країнах і континентах. Важливість міжнародних відносин, виникнення інтересу до національного коріння, пробудження національної самосвідомості актуалізують потребу в підготовці висококультурних сучасних фахівців.

Нова інформаційна ера «вимагає від системи освіти, ефективного впливу на процеси розвитку особистості професіонала, що має забезпечити зміну в студентів способу мислення й удосконалення інноваційного та творчого потенціалу майбутніх фахівців» [8].

Продуктивним напрямом у руслі комплексного навчального підходу нині виступає компетентнісний підхід до визначення орієнтирів, змісту і методів освіти. Як один зі способів реалізації концепції навчання, цей підхід вбирає всі основні складові, передбачає готовність до діяльності, активної участі в різних сферах життя, закладає основу життєвої успішності

й самореалізації студентів [3]. У зв'язку з тим, що в умовах глобалізації в кожному сегменті культурного простору індивід виявляє себе в умовах культурного різноманіття та полілогу, виникає практично щоденна потреба у подальшому розвитку загальнокультурної компетентності особистості.

Особливості соціокультурного етапу людства зумовлюють розбудову культурологічної парадигми гуманітарної освіти, формування її культурологічних методологічних основ [7]. Культурологічна орієнтація освіти відображає нові можливості визначення шляхів оновлення, збагачення змісту вищої освіти. Становлення культури особистості як найважливішої умови її самоорганізації та саморозвитку є одним із центральних завдань освіти.

Оскільки заклади вищої освіти укомплектовуються дедалі більш різноманітним контингентом, викладачі гуманітарних дисциплін мають розглядати загальнокультурну компетентність студентів, як багатозначний феномен, як характеристику особистості, що є її інтегративною властивістю під кутом зору культурного статусу студента. Останній виступає показником культурного розвитку та процесів соціалізації, яка є одиницею культурного досвіду особистості в освітньому процесі – проєктованим результатом освіти. Крім того, вчені високо оцінюють важливість розвитку загальнокультурної компетентності студентів, у тому числі приділяють особливу увагу дидактичному потенціалу гуманітарних дисциплін, зміст і структура яких мають бути орієнтовані як на знання, так і на досвід в цілому, щоб розвинути й зміцнити здатність майбутніх фахівців до роботи з представниками різних культурних верств населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблеми підготовки студентів до професійної діяльності в контексті компетентнісно орієнтованої освіти розглянуто в працях: І. Язюна [2], О. Малихіна [3], Т. Молнар [5], Т. Ярмольчука [8].

Процес формування культури та окремі аспекти розвитку загальнокультурної компетентності студентів у вищій школі розглянуто в публікаціях І. Гриценко [4], І. Зимньої [1], Н. Хорошилової [6].

Дидактичний потенціал гуманітарних дисциплін щодо формування загальнокультурної компетентності студентів відображений у роботах І. Гриценко, О. Малихіна [4], В. Шинкарука [7].

Мета статті – сутнісний аналіз і науково-теоретичні узагальнення дидактичного потенціалу гуманітарних дисциплін щодо формування загальнокультурної компетентності студентів.

Виклад основного матеріалу. Студенти як майбутні фахівці мають володіти самосвідомістю щодо особистих цінностей і культурної спадщини, ціннісних відмінностей і конфліктів, пов'язаних із культурним плюралізмом, усвідомлювати культуру інших людей.

У наукових джерелах істотна увага приділяється загальнокультурній компетентності майбутнього фахівця, що визначається як здатність вести професійну діяльність відповідно до ретельно дібраних конгруентних практичних навичок, моделі поведінки, установок згідно з міжкультурною ситуацією.

Формування загальнокультурної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей – це процес, що сприяє набуттю культурних знань (про історію, моральні цінності), підвищенню культурної обізнаності (повага до інших культурних інститутів) та володінню культурною чутливістю (усвідомлення відмінних і подібних властивостей між етнічними групами та відмова від присвоєння цим властивостям певної цінності).

Існує безліч визначень загальнокультурної компетентності, запропонованих ученими і дослідниками різних періодів. На підставі аналізу низки наукових джерел та їх узагальнення погоджуємося з оригінальною авторською дефініцією поняття загальнокультурної компетентності науковців О. Малихіна, І. Гриценко – це «інтегрована властивість особистості, зумовлена освоєнням світової й національної культурної спадщини, що спонукає студента до

активного використання культурних еталонів і цінностей у повсякденній взаємодії з оточуючими, стимулює прояв розсудливості й толерантності, у тому числі – при розв’язанні навчальних, пізнавальних, міжособистісних проблем» [4, с. 197].

Більшість сучасних визначень загальнокультурної компетентності були концептуалізовані й відображаються в низці гуманітарних дисциплін. Без чіткої, конкретної та точної дефініція поняття «загальнокультурна компетентність» важко операціоналізувати в науково обґрунтованому сенсі.

Освітній процес у закладі вищої освіти для молодої людини – не лише період активного здобуття знань, пов’язаних із майбутньою професійною діяльністю, а й період утвердження фахових пріоритетів й уподобань, остаточного формування світоглядних орієнтирів. Це загальновідоме твердження набуває додаткової актуальності, якщо йдеться про процес вивчення дисциплін гуманітарного циклу [7].

Багато науковців визначають загальнокультурну компетентність викладачів гуманітарних дисциплін як необхідну умову успіху в роботі з різноманітними студентами. Без неї інші детермінанти (такі як досвід педагогів, професійна кваліфікація та здібності) втрачають вплив на успішність роботи викладача зі студентами. Педагоги, котрі готові допомогти студентам стати культурно компетентними, самі мають бути такими. Розвиток загальнокультурної компетентності є активним процесом, який триває постійно і ніколи не досягає кінцевої точки.

Імплицитним є визнання складності та різноманітності різних верств суспільства, а також особистих обмежень і необхідності постійно вдосконалюватися.

Особистісно-творчий контекст гуманітарних дисциплін зумовлений об’єктивним зв’язком індивіда (студента) та гуманітарного знання як результату культурного розвитку людства [7, с. 100].

Дидактичний потенціал гуманітарних дисциплін, спрямований на формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців, має сприяти набуттю знань і навичок, необхідних для компетентної професійної діяльності в різних культурах, а також у роботі з конкретними особами в цілому.

Гуманітарні дисципліни мають відображати загальнокультурну компетентність на трьох рівнях:

- усвідомлення власних уявлень про культуру, людську поведінку та особисті якості;
- професійної спрямованості, на якому майбутні фахівці повинні набути необхідних навичок для професійної діяльності, враховувати різноманіття й мультикультурну обізнаність середовища організації, в якому працюватимуть;
- взаємодії в спільнотах, що передбачає заміну контекстів дискримінації, сегрегації і чітких меж плюралізму, усвідомлення відмінностей у міжкультурній взаємодії, а також соціальної справедливості.

Майбутні фахівці у процесі розвитку загальнокультурної компетентності в контексті вивчення гуманітарних дисциплін повинні:

- вимагати конкретної бази знань про соціальну різноманітність, пригнічення у зв’язку з расою, статтю, етнічною належністю, сексуальною орієнтацією та іншими ознаками;
- бути інформованими про різні культурні та расові групи;
- розвивати емпатію і комунікативні навички для роботи з людьми різних верств суспільства;
- мати внутрішні цінності, які відображають готовність і прихильність студентів працювати етично й ефективно з різними системами клієнтів у процесі власної професійної діяльності.

Дидактичний потенціал гуманітарних дисциплін висвітлює загальнокультурну компетентність як здібності, схильності та поведінку студентів, котрі здатні успішно функціонувати, вести переговори та орієнтуватися в різних культурних контекстах, будувати й підтримувати позитивну міжкультурну взаємодію та стосунки з іншими людьми і, що важливіше, у своїх професійних обов'язках ефективно обслуговувати людей з різних культурних шарів. Загальнокультурна компетентність студентів у контексті вивчення гуманітарних дисциплін має містити справжню віру педагога в центральну роль культури в навчанні й вихованні, здатність формувати сильну расову та культурну ідентичність, систематичну демонстрацію позитивного ставлення до різноманітності й рефлексивну базу культурних знань. Найголовніше – загальнокультурна компетентність має втілювати в собі почуття смирення, відкритості та комфорту в пошуку й підтримці міжкультурної взаємодії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Майбутні фахівці мають бути не тільки компетентними в тому, що стосується знань про культурні норми та професійну етику, якої вони мають дотримуватися, а й бути достатньо компетентними і впевненими в собі, щоб подолати культурні бар'єри у процесі професійної діяльності. Розвиток загальнокультурної компетентності, розуміння й дотримання професійної етики, сприйнятливості до різноманітності, рівності та пропаганди соціальної справедливості має бути відображено в навчальних матеріалах гуманітарних дисциплін, а не тільки в окремих курсах, підрозділах або заходах. Тому дуже важливо розвивати у студентів загальнокультурну компетентність, аби вони мали змогу швидко реагувати на різні види невизначеності на робочому місці, незалежно від того, зі скількома особистостями вони будуть взаємодіяти. Формування загальнокультурної компетентності студентів перетинається з ключовими компетентностями крізь призму дидактичного потенціалу гуманітарних дисциплін, що дає змогу майбутнім фахівцям збагатити культурну свідомість, знання та розвинути навички, необхідні для професійної діяльності й повсякденного життя в цілому.

Актуальним напрямом подальшого дослідження є стратегії розвитку загальнокультурної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей.

Використані джерела

- [1] И. А. Зимняя, *Ключевые компетентности как результативноцелевая основа компетентностного подхода в образовании*. Москва, Россия : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.
- [2] І. А. Зязюн, «Компетентнісний педагог завжди й повсюдно-учитель, психолог, культуролог, вчений», *Естетичні та етичні основи розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів*, №1, с. 49–54, 2013.
- [3] О. В. Малихін, «Компетентнісний підхід у навчанні іноземної мови студентів філологічних спеціальностей», *Молодий вчений*, Херсон, №12, 1(40), с. 462–465, 2016.
- [4] О. В. Малихін та І. С. Гриценко, «Загальнокультурна компетентність студентів філологічних спеціальностей як дидактичний феномен», в *Компетентнісно-орієнтована парадигма підготовки майбутнього філолога : монографія*, О. В. Малихін, Ред. Київ, Україна: ТОВ «Н ВО Інтерсервіс», 2016, с. 129-217.
- [5] Т. І. Молнар, «Теоретичні основи компетентнісного підходу як освітньої інновації», на *Z 40 Zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej NaukowoPraktycznej organizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych «Obiecujące osiągnięcia naukowe Pedagogika»*. (30.09.2017), Warszawa, 2017, с. 21–22.
- [6] Н. В. Хорошилова, «Формирование культурной компетентности студентов вуза», автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. пед. наук, ФГБОУ ВПО «Нижегородский государственный архитектурно-строительный университет», Нижний Новгород, 2013. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://dislib.ru/pedagogika/8277-4-formirovanie-kulturnoy-kompetentnosti-studentov-vuza.php> (дата звернення: 03.01.2020).

- [7] В. Д. Шинкарук, О. В. Малихін та Г. М. Удовіченко, Визначення і моделювання структури змісту предметних компетентностей студентів філологічних спеціальностей, в *Компетентнісно-орієнтована парадигма підготовки майбутнього філолога : монографія*, О. В. Малихін, Ред. Київ, Україна: ТОВ "Н ВО Інтерсервіс", 2016, с. 59–129.
- [8] Т. М. Яромльчук, «Компетентнісно-орієнтована парадигма організації освітнього процесу у вищій школі», *Молодь і ринок*, №9, с. 164–168, 2017.

References

- [1] I. A. Zimnyaya, *Klyuchevyye kompetentnosti kak rezul'tativnotselevaya osnova kompetentnogo podkhoda v obrazovanii*. Moskva, Rossiya : Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2004. (in Russian)
- [2] I. A. Ziaziun, «Kompetentnisnyi pedahoh zavzhdy u povsiudno-uchytel, psykhologh, kulturoloh, vcheniyi», *Estetychni ta etychni osnovy rozvytku pedahohichnoi maisternosti vykladachiv vshchkykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv*, №1, s. 49–54, 2013. (in Ukrainian)
- [3] O. V. Malykhin, «Kompetentnisnyi pidkhid u navchanni inozemnoi movy studentiv filohohichnykh spetsialnostei», *Molodyi vchenyi*, Kherson, №12, 1(40), s. 462–465, 2016. (in Ukrainian)
- [4] O. V. Malykhin ta I. S. Hrytsenko, «Zahalnokulturna kompetentnist studentiv filohohichnykh spetsialnostei yak dydaktychnyi fenomen», v *Kompetentnisno-oriientovana paradyhma pidhotovky maibutnoho filoloha : monohrafiia*, O. V. Malykhin, Red. Kyiv, Ukraina: TOV "N VO Interservis", 2016, s. 129-217. (in Ukrainian)
- [5] T. I. Molnar, «Teoretychni osnovy kompetentnisnoho pidkhodu yak osvitnoi innovatsii», na *Z 40 Zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej NaukowoPraktycznej organizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych «Obiecujące osiągnięcia naukowe Pedagogika»*. (30.09.2017), Warszawa, 2017, s. 21–22. (in Ukrainian)
- [6] N. V. Khoroshilova, «Formirovaniye kul'turnoy kompetentnosti studentov vuza», avtoref. diss. na soiskaniye nauchn. stepeni kand. ped. nauk, FGBOU VPO «Nizhegorodskiy gosudarstvennyy arkhitekturno-stroitel'nyy universitet», Nizhniy Novgorod, 2013. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://dislib.ru/pedagogika/8277-4-formirovanie-kulturnoy-kompetentnosti-studentov-vuza.php> (data zvernennia: 03.01.2020). (in Ukrainian)
- [7] V. D. Shynkaruk, O. V. Malykhin ta H. M. Udovichenko, Vyznachennia i modeliuvannia struktury zmistu predmetnykh kompetentnosti studentiv filohohichnykh spetsialnostei, v *Kompetentnisno-oriientovana paradyhma pidhotovky maibutnoho filoloha : monohrafiia*, O. V. Malykhin, Red. Kyiv, Ukraina: TOV "N VO Interservis", 2016, s. 59–129. (in Ukrainian)
- [8] T. M. Yarmolchuk, «Kompetentnisno-oriientovana paradyhma orhanizatsii osvitnoho protsesu u vshchii shkoli», *Molod i rynek*, №9, с. 164–168, 2017. (in Ukrainian)

Оксана Квитка, соискательница Института педагогики НАН Украины, г. Киев, Украина.

ДИДАКТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН ПО ФОРМИРОВАНИЮ ОБЩЕКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ

В статье осуществлены сущностный анализ и научно-теоретические обобщения дидактического потенциала гуманитарных дисциплин по формированию общекультурной компетентности студентов. Обобщены базовые понятия, роль современного образования в формировании общекультурной компетентности студентов, место ценностных ориентаций и духовности в культурологическом воспитании, уточнена сущностно-содержательная характеристика общекультурной компетентности, выявлен педагогический смысл формирования общекультурной компетентности студентов высших учебных заведений. Результаты исследования составляют научно-теоретический базис для дальнейшего изучения данного вопроса. На основе сделанных выводов предложено актуальное направление дальнейшего исследования, а именно стратегии развития общекультурной компетентности студентов гуманитарных специальностей.

Ключевые слова: высшее образование; общекультурная компетентность; студенты; личность; современная культура; гуманитарные дисциплины.

Oksana Kvitka, applicant of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

DEDUCTIVE POTENTIAL OF HUMANITARIAN DISCIPLINES FOR THE FORMATION OF GENERAL CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS

Globalization of the modern world, the strengthening of the role of international relations, the emergence of interest in national roots, the awakening of national consciousness of peoples, actualize the need for highly cultured modern specialists capable of professional activity in various socio-cultural contexts. Within the requirements of state educational standards higher school continues to solve the problem of developing effective ways to implement the competence-based approach, which is associated with the tasks of finding the most effective forms and methods of teaching. There is a change in learning priorities, the cultural component is strengthened, and a new ideal of a student with general cultural competence appears.

The article provides an essential analysis and scientific and theoretical generalizations of the didactic potential of the Humanities for the formation of general cultural competence of students. It is obvious that the general cultural competence is directly dependent on the disciplines of the humanitarian cycle, aimed at studying the person, society, and culture as a whole. The disciplines of humanitarian cycle represent the unity of common cultural, social, moral, and professional development and self-education of the individual student regardless of the specific specialty, which requires from teachers a combination of subject knowledge and skills with the development of common cultural competence, which includes curriculum content, methods of teaching, requirements to results of mastering of knowledge.

In the article the author generalises the basic concepts, the role of modern education on the formation of general cultural competence of students, the place of value orientations and spirituality in cultural upbringing, refined essential-substantial characteristics of cultural competence, identified the meaning of pedagogical formation of general cultural competence of students of higher educational institutions.

The results of the research form a scientific and theoretical basis for further study of this issue. On the basis of the conclusions made, the author suggests the relevant directions for further research, namely, strategies for the development of general cultural competence of students of humanitarian specialties.

Keywords: higher education; general cultural competence; students; personality; modern culture; humanities.